

Dit wonderlijk karkas

22 september 2021, door Ad van Dun (Dharmoebe),
Amaraloka-lezing, gepubliceerd op stiltij.nl

*Zij zeggen iets met hun vingers
maar wie kent de tong van vingers in vlam?¹*

Op het eerste gezicht lijkt er niet veel aan de hand. Alles gaat haast vanzelf zijn gang, met vallen en opstaan, soms voorspoedig, soms rampzalig, conform de gecultiveerde patronen van de wereldse sterveling die we zijn.

Wie niet verder kijkt dan geboorte en dood, en geen reden heeft om aan deze twee wonderlijke fenomenen een plaats te geven, ervaart zijn of haar leven min of meer als een aangeboden en af te werken programma.

Wordt dit programma niet al te grof doorbroken door onverwachte wendingen of tegenslagen, dan biedt zo'n leven wellicht weinig aanleiding voor bezinning of onderzoek.

Maar ga je om welke reden dan ook - bijvoorbeeld uit verlangen naar wijsheid, vrijheid, liefde, gemoedsrust - wél op onderzoek naar de aard en potentie van ons bestaan, dan blijken veel gangbare aannames en criteria nauwelijks bruikbaar te zijn vanwege hun beperkt geldige actieradius en incomplete oriëntatie.

Een begrip als 'sterveling' bijvoorbeeld zegt dan heel weinig, of een categorie als 'tijd' blijkt veel wonderlijker te zijn dan enkel een lineair meetinstrument.

En ook het ik-idee, met zijn bedrieglijk vanzelfsprekende notie van een autonoom bestaan in gecombineerde vrijheid en verantwoordelijkheid, gaat dan tamelijk voorspelbaar of steriel voelen, niet echt aansluitend bij wat mij als mens werkelijk en ten volle beweegt.

Dit is niks nieuws: uit geestelijke én uit wetenschappelijke kringen wordt ons vanouds voorgehouden dat er meer is tussen hemel en aarde dan de dagelijkse zorg voor levensonderhoud, gezondheid, relaties of vermaak.

En bovendien, de werkelijkheid leren kennen en belichamen is geen theoretische kwestie: verwerkelijking vraagt een zekere individuele rijpheid en borging in visie en praktijk.

Wijsheid is en was nooit iets wereldlijks: geen enkele wijsheidstraditie, formeel erkend of opererend in de luwte, stelt in zijn onderricht de wereld centraal.

Het is niet de wereld maar de mens die vragen ontmoet en oproept over de vele aspecten van zijn of haar bestaan; objecten of omgevingsfactoren stellen uit zichzelf geen vragen, zij vormen uit zichzelf geen probleem.

Wijzélf zijn problematisch, in twee opzichten:

1. wij zijn onszelf niet duidelijk, laat staan vanzelfsprekend (identiteit),
2. we maken onszelf afhankelijk van een fysieke omgeving die slechts met moeite enigszins te harmoniseren is (functionaliteit).

Het eerste probleem is het meest wezenlijke probleem, want hoe meer helderheid we bezitten over wat volheid van menszijn inhoudt, des te eenvoudiger de omgang zal zijn met de externe condities van onze verzorgingsnoodzaak. Hoe vager of verwarder we zijn over onszelf en het leven, des te meer ruis we creëren: mislukking, overbodigheden, restmaterialen,

aarzelings, conflict, korte-termijn oplossingen, compensatie etc.

Heel ons functioneren - mentaal, verbaal, fysiek, sociaal - wordt gedragen en gevoed door ons meest wezenlijke aspect, de geest. Zelfs onze geboorte is in wezen de uitkomst van bewustzijnswerking: het geestelijk vlokje potentieel dat wij zijn, getekend door aangekoekte of gecreëerde condities (*klesha*), voelt zich in de kern ertoe aangezet om zijn intrinsieke potentieel aan hartsbewustzijn te realiseren, eenvoudiger gezegd: om gelukkig te zijn.

Vijf zegeningen van wijsheidsstudie:

- men hoort wat men nog niet gehoord heeft;
- men verheldert wat men gehoord heeft;
- men komt twijfel te boven;
- men corrigeert zijn visie;
- de geest krijgt rustig vertrouwen.²

En zoals we dit gewoonlijk doen in het werelds zintuiglijke domein, zo ook volgen we in het fijnstoffelijke voorgeboorte-terrein de meest aantrekkelijke signalen die vervulling beloven. Mijn geest bespeurde in de ouderlijke omgeving blijkbaar iets zó herkenbaar waardevols, dat hij zich verbond met de wonderlijke werking van eicel en zaadcel tijdens het orgastisch liefdesritueel van pa en ma.

Hoe het ook zij: ik heb mezelf niet gemaakt.

Er is een kracht - noem het geesteswerking of bewustzijn - die mij adem heeft geschonken en van vlees heeft voorzien, inclusief alle onvoorstelbare functionaliteit van energie en zintuigen (waartoe ook het brein behoort).

Wij bestaan uit de drievoudige gelaagdheid van geest-adem-lichaam.

De geest is de kern van ieders identiteit, en adem en zintuigen komen daaruit voort, zij zijn extensie of manifestatie ervan. Bewustzijn of geest is de grote, dragende kracht die de grondkwaliteit van ons bestaan bepaalt: beleving, betekenisgeving, besef, visie, wijsheid en verbondenheid. Adem en lichaam staan voor de binnen- en buitenwereld die onze geest voorzien van verschijnselen.

Adem staat in dit verband niet zozeer voor een fysieke voorziening (zuurstof is het specifiek fysieke aspect van ademen) maar voor een dieper, subtieler en omvangrijker energielichaam dat geest en lichaam verbindt. Het voedt zich uit de karmisch opgeslagen mentale drijfveren van ons onderbewuste dat *alaya* (voorraadbewustzijn) wordt genoemd.

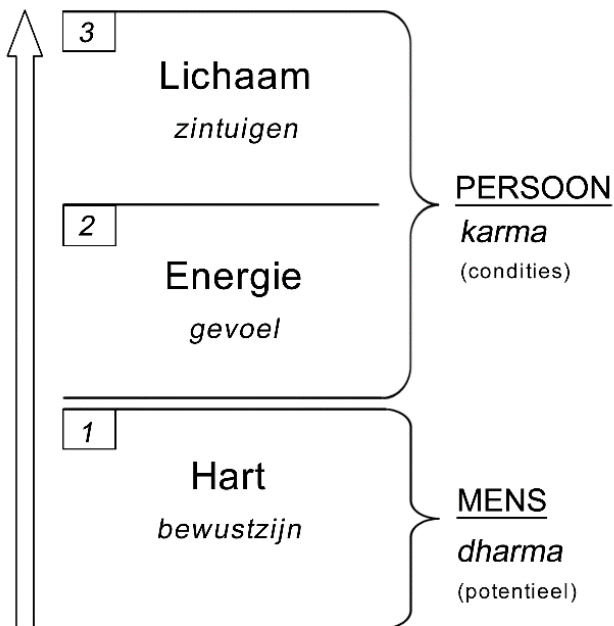
Het personage dat we ervaren, het ik, vindt in zijn fysieke locatie - in de zentraditie relativerend aangeduid met 'vleesvracht' - de legitimatie om in de wereld te opereren. Ons lichaam is in dit verband een functioneel werkinstrument, de organische brug tussen binnen en buiten, geschikt voor zintuiglijke ervaringen van allerlei aard, langdurig of kortstondig, pijnlijk of vreugdevol.

Dit fragiele maar vitale systeem is voor zijn functioneren afhankelijk van adem en geest: is er geen adem, dan valt het fysieke weefsel al na korte tijd stil; en als de geest het laat afweten, dan houden adem en lichaam het meteen voor gezien.

Hieruit valt te concluderen dat mijn zingevingsvraag en mijn verlangen naar kwaliteit van leven uiteindelijk neerkomen op de oude raadsel formule: "Wat is bewustzijn?"

Nu is onze drievoudige gelaagdheid van geest, energie en zintuigen een eenvoudig, bruikbaar hulpmiddel om de totaliteit van ons bestaan te duiden. Het model beschrijft op een eenvoudige manier de bestaande feitelijkheid van een actief mens die zijn of haar leven op orde wil krijgen, onder andere door deze drievoudige samenhang volledig te benutten.

Maar wat dit model niét doet, is toelichten hoe wij via geboorte in deze feitelijkheid terecht komen en welke rol de dood speelt in ons leven. Met andere woorden: we moeten de thematiek van *karma*, de wet van oorzaak en gevolg die mede de kringloop van geboorte en dood bepaalt, concreter bedienen om onze transcendente, niet-wereldse kant te integreren.

Figuur 1: Drievoudige gelaagdheid

Waar de drievoudige gelaagdheid, inclusief het functioneren van zintuiglijkheid, ons helpt om de echtheid en volheid van beleving hier en nu te realiseren (zie figuur 1), daar helpt ons het drievoudig inzicht in de kringloop van voorwaardelijk ontstaan, de conditioneringscyclus, om de zo ongrijpbare geestelijke kant van ons bestaan nauwkeuriger te traceren (zie figuur 2).

Laten we ons onderzoek vervolgen met een concrete vraag: is het niet vreemd dat wij mensen zo verward en gecompliceerd door het leven gaan?

Vind je het niet eigenlijk vreemd dat we elkaar zo moeizaam tolereren, dat we ons geloven zo lichtjes opgeven, dat we intrinsieke goedheid wantrouwen, dat we onszelf zo gebrekkig kennen, dat betrokkenheid mettertijd afneemt, dat we

bevestiging nodig hebben en dat we met dit alles per saldo dus het risico lopen onze integrale levenskwaliteit te missen en de uitnodiging van vervuld menszijn onbeantwoord te laten?

Zowel mentaal als materieel, individueel en collectief, historisch en actueel: altijd en overal speelt er in een mensenleven de ondermijnende invloed van onbegrip (begoocheling), behoefte (hebzucht) en conflict (agressie).

Gezien het feit dat we er maar niet in slagen, afgezien van tijdelijke uitzonderingen, om een duurzaam vervulde beleving en een stabiel maatschappelijk bestel te realiseren, moet ons toch ergens iets ontgaan - iets wezenlijks.

Zeker, we hanteren redenen genoeg: zijn het niet de anderen of het noodlot, dan is het wel mijn woonplek, mijn geschiedenis, mijn lichaam. Maar daarmee verdiept zich juist het probleem: de eigenlijke oorzaak kennen we niet, terwijl elke suggestie van een antwoord intussen dit verward-zijn telkens weer versterkt.

Er is een oorzaak voor deze stagnatie of onmachtige staat, en die oorzaak heeft te maken met hoe we de zintuigen hanteren: oog, oor, neus, tong, lijf en brein.³

Om allerlei redenen benutten wij de krachtige functionaliteit daarvan gebrekkig en vervormd: we raken erdoor gebiologeerd en laten ons hypnotiseren door de materiële omgeving.

Met andere woorden, niet onze natuurlijke totaliteit wordt bediend, maar slechts een specifiek aspect van ons bestaan.

Continue interactie met omgevingsmateriaal en koortsachtige processing ervan vervreemden ons van de natuurlijke totaalbeleving waartoe we in staat zijn. De dagelijkse dynamiek van mijn werelds personage (in feite een zintuiglijk-cognitief construct) doet me vergeten dat de

integrale, autonome mens die ik ben beschikt over de meest waardevolle en wenselijke hartskwaliteiten en over een eindeloos inspirerend leerpotentieel.

De innerlijke adel van mijn menszijn gaat schuil onder wereldse drukte en banaliteit.

Deze existentiële tweeslachtigheid is frustrerend, want enerzijds leveren de zintuigen ons voeding voor directe beleving (positief of negatief), en tegelijkertijd zijn zij niet in staat ons een basis te bieden voor betrouwbare kwaliteit van leven noch voor definitieve vervulling. Wat wij ons voorstellen - in ons hart én in de wereld - wordt maar niet gerealiseerd.

Maatschappelijke onrust, onmachtige zelfbeleving en geestelijke ruwheid zijn tekens van onafheid en gebrekkigheid. Dat maakt deze tekens tegelijkertijd tot urgente uitnodigingen om te leren hoe we dit ten goede kunnen keren en voorgoed kunnen oplossen.

De huidige dominante, haast exclusieve richting waarin we de oplossing zoeken, namelijk een veelal automatisch beroep op wetenschappelijke kennis, dus op een feitelijk beperkt zintuiglijk (brein)instrumentarium, verschilt niet van wat we eeuwenlang al toepassen.

Het is een eenzijdige aanpak die in de materiële sfeer nuttig kan zijn, maar hij contrasteert opvallend met de integrale perspectieven en methodes die de wijsheidstraditie in huis heeft. In die laatste context wordt onze existentiële stagnatie heel nuchter herkend als de **derde** en laatste fase van zintuiglijke verstarring, als een staat van verblinding en onmacht. Wijsheid leert dat een geest die onderhevig is aan conditionering gaandeweg klontert tot een onzelfstandige, onvolgroeide vorm van belichaming. Mijn ingevulde, behoeftige projecteren en conceptualiseren zal nooit een wijs, liefdevol en vervuld krachtveld voortbrengen, maar juist een dwalend ik-verhaal, een onbewuste generator van lijden.

De oorzaak voor deze aangedane staat is te vinden in de voorgaande fase, de **tweede** fase van verdwazing. Hierin werd ik bevangen door de talloze karmische materialen in me en om me heen. Als een zelf veroorzaakt en slechts ten dele bewust wezen ben ik gaan geloven dat oorzaken vrijelijk manipuleerbaar zijn, dat ik eigenaar ben van wat ik kan bemachtigen en dat ik soeverein beschik over alle maakbaarheid daarvan. Maar de beperkte en afhankelijke aard van ons zintuiglijke apparaat is helemaal niet in staat deze ongefundeerde, arrogante opstelling waar te maken: dagelijks vliegen ons de pijnlijke, destructieve gevolgen van die waan om de oren.

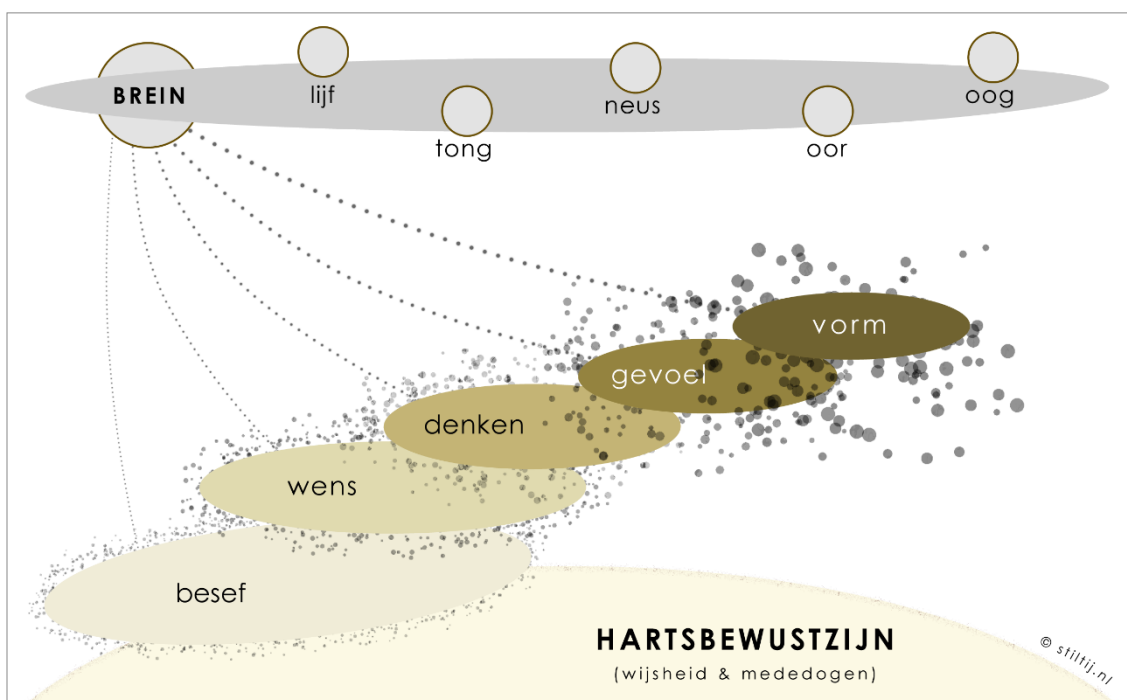
Figuur 2: De verdwazingslus (conditioneringscyclus): het drievoudig inzicht (trividya); zie ook noten 5 en 7.

Dit wrange gegeven brengt ons bij de **eerste** fase, de grondoorzaak van onze problematiek: de conditionering door geestelijke onwetendheid, begoocheling, onbegrip.

Wijze mensen respecteren de kosmische en existentiële wetten; wijze mensen zijn vertrouwd met zichzelf, met hun omgeving en met het leven dat hen in alle opzichten zo mysterieus beweegt en uitnodigt tot eindeloos leren.

Maar dwaze mensen miskennen, vergeten of negeren in hun onbegrip deze bestaanswetten; dwaze mensen laten hun geest kapen door de steeds wisselende, psychische en fysieke fenomenen die dag-in, dag-uit hun behoeftige beleving vullen.

Je waarmaken in de wereld, investeren in externe zekerheid en bewegingsvrijheid, koesteren van succes en erkenning, najagen van vluchtig vertier, genoeg nemen met snelle, voordelige oplossingen: wellicht kan ik me een tijdje vinden in dit soort elementen of er zelfs identiteit aan ontlenu, maar ooit moet ik leren dat zij in werkelijkheid slechts een povere compensatie vormen voor een veel dieper innerlijk gemis.

Figuur 3: De zes zintuigen en de vijf geledingen (skandha's)

Zonder wijsheid en zelfkennis ontbreekt de directe voeling met mezelf en raak ik de basis kwijt. Hoe wil ik dan ooit voelen hoe al die tijd een tijdloze, onvoorwaardelijke oervolheid van hartsbewustzijn (*tathata*) in mij werkt via spontane signalen van bedoeling en context, dat wil zeggen, via mijn geweten en intuïtieve wijsheid? Zonder die voeling laat mijn problematische zelfbeleving mij liever identiteit zoeken in het 'gemak' van uiterlijke, wereldse condities.

Zo raak je verzeild in een continue, zichzelf versterkende lus van beeldvorming en ontzuivering, van oorzaak en gevolg, in een kringloop van voortdurend aangaan en afhaken, van lukken en mislukken, van constructie en correctie.

Ongewild houd ik mijn existentiële vaagheid en verdwazing in stand, en ik weet niet beter, of ik moet ermee werken, er voeding aan geven, erin geloven, ook al zal zo'n oriëntatie vanuit gestolde zintuiglijkheid nooit iets kunnen oplossen, intern noch extern.

Zolang ik niet beseft dat er in deze haperende aanpak een structurele portie onwetendheid meespeelt en dat mijn dagelijks stress en emotionele conflicten in de kern dus te maken hebben met gebrek aan wijsheid, ben ik mezelf en de wereld eerder tot last dan van dienst.

Maar de grondoorzaak wordt helder zodra je beseft: "Hier klopt iets niet op identiteitsniveau. Ik moet stoppen met oplossingen zoeken in de perifere sfeer van externe condities en gaan werken met mijn innerlijk potentieel."

Oprechte bewustwording geeft dit bevrijdend inzicht een intieme plaats in ons hart.

Er een radicalere oplossing nodig dan operationeel herschikken van middelen en verhoudingen. Anders blijven we slachtoffers van het zinloze krachtenspel van *samsara*, de niet begrepen beperking van geboorte en dood.

Elke willekeurige heerser (lees: bestuurder) die zijn land (lees: organisatie) in de problemen brengt, is niet diepgaand vertrouwd met vorstelijke wijsheid (lees: leiderschap).

Ik, edel mens, wil zo'n misstand juist voorkomen en me bewust worden van mijn ingeboren adel; de waarde van deze innerlijke schat wil ik definitief leren vieren.

Maar dan moet ik beginnen bij een actueel bestaan dat door de eeuwen heen verzwakt en vervuild is en meer weg heeft van een worsteling dan van een onbekommerd sprookje. Dit laatste blijkt onder andere uit de continue stroom van academische publicaties en artistieke expressies waarin onze existentiële thematiek als onderwerp fungeert.

Onze beginsituatie wordt gekenmerkt door de menselijke problematiek van eenzaamheid, zinloosheid en sterfelijkheid - door filosofen besproken aan de hand van vragen als "Wie ben ik?" of "Wat is zinvol leven?". Het boeddhisme noemt die bestaansproblemen 'lijden'.

De kern ervan heeft niet zozeer te maken met de intrinsieke moeite van fysieke omstandigheden - de dooddoener van overlevingsnoodzaak - of met de eventuele moeite in het omgaan met wat ons zoal overkomt, maar met innerlijke factoren die veel dieper en centraler werken: geestelijke aandoeningen als onvermogen, desoriëntatie of afhankelijkheid. Dit soort mentale stoornissen zijn blijken van ons in sentiment gekoesterde maar in realiteit verdwaasde ik-verhaal, ons onderhuidse egoïsme.

Per saldo doorgronden wij stervelingen dit leven onvoldoende.

We bezitten te weinig op ervaring gebaseerd inzicht in egoïsme en dualisme, die respectievelijk de grove en subtiele vervorming zijn waarmee ons eenzijdig werelds bestaan ons opzadelt.

Dit is waarom Boeddha, net als vele leraren voor en na hem, op zoek ging naar de zin van dit menszijn. Een voorgeprogrammeerd, nikszzeggend lijdensverhaal van willekeur en onvermogen, van beperking en compensatie, van ouderdom, ziekte en sterven voelde zinloos.

Gedurende zijn intense zoektocht (zes jaar consequent zelfonderzoek) naar de manier waarop je als mens vrij en waardig kunt leven, ontdekte hij talloze mechanismen en samenhangen die perspectief schonken, die antwoorden boden en bevrijdend werkten.

Er bestaat hierover een rijke documentatie.⁴

Het uiteindelijk cruciale, doorslaggevende inzicht dat hem de ogen opende voor de oorzaak van ons lijden en hem voor de rest van zijn leven de kracht schonk om anderen te helpen, typeerde hij later als een twaalfvoudige kringloop van condities (*pratityasamutpada*). Hij vond in deze vitale visie de verklaring voor het wezenlijk illusoire (want karmisch veroorzaakte) karakter van geboorte en dood. Met deze ervaring doorgrondde hij de ware aard van ons menszijn, namelijk het 'ongeboren' en 'doodloze', onvoorwaardelijke karakter van de geest.

Boeddha zag hoe de opeenvolgende schakels van ontstaan en vergaan elkaar in stand houden en versterken in een onderlinge, causale én resultatieve afhankelijkheid. Daarbij fungeert de eerste schakel van onwetendheid (*klesha*) als een permanent conditionerend aanvoerstation van karmische projectie waardoor wij onze ware aard, onze werkelijke identiteit vergeten.

Zodra ik dan met mijn steeds veranderende, verdwaasde en vervuilde geest activiteit ontplooi, mentaal of fysiek, veroorzaakt dit ruis, overbodigheid, hechting, verwachting of behoeftige beeldvorming, in één woord: *karma*. Vervolgens creëert mijn ondergaan en beleven daarvan de derde, aansluitende stagnatie die we lijden (*duhkha*) noemen.

In deze drie genoemde factoren - onwetendheid, karmische motieven en structureel lijden - verwerkte Boeddha alle twaalf schakels van de kringloop van het voorwaardelijk ontstaan:

- *klesha* (onwetendheid [1], dorst [8] en hechting [9]),
- *karma* (karmische motieven [2] en bestaansdrang [10]),
- *duhkha* (de overige zeven factoren [3-7 en 11-12] die lijden in stand houden).

De keten van voorwaardelijk ontstaan (<i>pratityasamutpada</i>)			
Verleden bestaan	1. <i>avidya</i> 2. <i>samskara</i>	: <i>klesha</i> * : <i>karma</i> **	projecterend
Huidig bestaan	3. <i>vijnana</i> 4. <i>namarupa</i> 5. <i>sadayatana</i> 6. <i>sparsha</i> 7. <i>vedana</i>	} : <i>duhkha</i> ***	geprojecteerd
	8. <i>trishna</i> 9. <i>upadana</i> 10. <i>bhava</i>	} : <i>klesha</i> * : <i>karma</i> **	producerend
Toekomstig bestaan	11. <i>jati</i> 12. <i>jaramarana</i>	} : <i>duhkha</i> ***	geproduceerd

* cyclus van *conditionering*; ** cyclus van *verandering*; *** cyclus van *lijden*.

De schakels zijn: 1. onwetendheid; 2. karma-motieven; 3. bewustzijn; 4. naam en vorm; 5. zintuigen; 6. contact; 7. gevoel; 8. dorst; 9. hechting; 10. wording; 11. geboorte; 12. ouderdom en dood.

Een ander model van dit overzicht vind je via <https://bit.ly/3EImIW2>

Figuur 4: De keten van voorwaardelijk ontstaan.

(bron: Lamotte, E.: *History of Indian Buddhism*. Leuven 1988, p. 39)

Met behulp van de verdwazingslus kunnen we ons menszijn wat completer schetsen.⁵ Kortweg: met onwetendheid (verdwaasd of vervuild bewustzijn) als startpunt genereert elk individueel mens drie *karmische* geestesstromen die, eenmaal verbonden, ons als personage in een kringloop van maakbaarheid doen draaien; daarbij verliezen we de *dharmische* herkomst van heel ons bewogen worden uit het oog, namelijk hartsbewustzijn.

Hartsbewustzijn is het ongelimiteerde, niet voor condities vatbare en daarom niet-particuliere potentieel dat pure, open hartsbeleving wasemt door alle ontstaan en vergaan.

Wat wij zintuiglijk interpreteren als een lineair en causaal verloop, een geïsoleerd en manipuleerbaar ik-verhaal, is in werkelijkheid een vurig, haast explosief, universeel

geïntegreerd samengaan van ruimtelijke leegte en steeds wisselend vormenspel.

Je bevrijden van egoïsme is het ontrafelen van de verdwazing door het stopzetten, het loslaten van karmisch kleefspul (belangen, kleingeestigheid, ik-idee). Daarmee elimineer je de vervormende elementen en geef je oorspronkelijke, integere beleving de kans zich rechtstreeks voelbaar te maken. Als dan het leven jou langs die weg onvoorwaardelijk kan belichamen, tot en met sterven, dan wordt ook het meest subtiele dualisme opgelost.⁶

Zonder oog voor deze grote achterliggende universele wetmatigheden van dharma-verband gaan we verloren in de maalstroom van steeds wisselende condities waarin wij vergeefs proberen identiteit te vinden. Maar wie innerlijk zoekt naar de intrinsieke bedoeling en context van dit bestaan, dat wil zeggen, naar de ware aard van ons menszijn, die ontdekt de onvervangbare waarde van bewustzijn.

Zelfonderzoek leert ons dat we geen afgescheiden personage (een ik) zijn maar een leergierig, in bewuste beleving verankerd mens (een boeddha).

We groeien van een bang en geïsoleerd houvaststation naar een vrij en open beschikbaar krachtveld, van een afhankelijk, beperkt en ingevuld conditioneringsverhaal naar een onvoorwaardelijke, werkelijk betrouwbare wijsheidsplek.

Voorgaande verdwazing wordt vervangen door wijsheid en mededogen, en pure, directe beleving wordt voelbaar als een voorgoed spontaan en ten diepste eenvoudig jezelf zijn.

Het eindperspectief - tevens de intrinsieke bedoeling van dit bestaan - is realiseren wat we werkelijk zijn. Onze ware aard wordt het werkelijkheidslichaam (*dharmakaya*) genoemd, een metafoor voor substantieel totaalbestaan. Het is de integratieruimte waarin ons illusoire fantoombestaan van egoïsme en dualisme voorgoed kan oplossen.

Als we in wijsheid beseffen dat onze huidige, problematische beleving een expressie is van de wonderlijke - want feitelijk synchrone⁷ - drievoudige dynamiek van karma, dan bevrijdt ons dit van overbodig houvast en opent zich het hart voor de onderliggende dharmische eenvoud, echtheid en volheid van heel ons menselijke potentieel.

¹ Regel uit het gedicht Brandende handen, van Vasko Popa (zie <https://bit.ly/39sSs39>)

² Breet, Jan de & Janssen, Rob: De verzameling van numeriek geordende leerredes 3. Rotterdam 2019, p. 285.

³ Met 'de zintuigen' wordt hier in extensie het totale psychofysieke apparaat bedoeld dat in het onderricht bekend staat als de 'wereldfactoren' of 'de vijf geledingen van menszijn', in het Sanskriet de *skandha's* (zie figuur 3).

Zij bestaan uit een materiële component (vorm) en vier immateriële componenten (gevoel, denken, wens en besef); tezamen vormen zij de bestanddelen van onze persoonlijkheid. Een ander grafisch model ervan geeft

<https://bit.ly/3AztYAV>, en een iets uitgebreidere versie <https://bit.ly/3AztNFL>.

We hanteren ons psychofysieke apparaat fragmentarisch en onzorgvuldig. Veel betekenisvol materiaal ontgaat ons en wat we wel meekrijgen wordt vaak ruw of verkeerd begrepen. De geconditioneerde geest filtert op voorkeur en afkeer, heeft moeite met het signaleren van neutrale of subtielere potentie en bedoeling.

Dit heeft tot gevolg dat er talloze resten van onze waarneming en betekenisgeving, onbenut of verkeerd behandeld, achterblijven in ons onbewuste (*alaya*-bewustzijn); zij vormen een soort zwerf- of fantoom-identiteit, wachtend op een alsnog gezien en begrepen worden door de eigenaar van dit geestesveld. Dit materiaal (*klesha*) speelt een centrale rol in het geestelijk vatbaar en behoeftig opereren van de wereldse mens.

⁴ <https://stiltij.nl/aanraders-studie/>

⁵ Het onderricht van de conditioneringscyclus geeft ons inzicht in hoe de drievoudig gelaagde identiteit van geest-adem-lichaam eigenlijk de weergave is van een veel subtielere gisting, voortkomend uit bewustzijn zelf. Zolang ik bewustwording niet bevorder en beoefen, werkt mijn gelaagdheid als een toenemende stagnatie en reductie, een toenemende degeneratie tot zintuiglijk apparaat-zijn. Via de geestelijke werking van illusie, actie en fixatie stol ik tot de zintuiglijke manifestaties van respectievelijk een verblind, geconditioneerd wezen (geest), een inefficiënt, geïsoleerd energieveld (adem) en een conflicterende, onvervulde sterveling (lichaam). Zie noot 7 voor meer achtergrond.

⁶ Egoïsme is existentieel vastzitten in een drievoudige verdwazing van conditionering, verandering en stagnatie. Dualisme is de strijd op identiteitsniveau tussen intrinsieke waarheid en de waan in al die verdwazing. Verwerkelijking is resterende verdwazing ontmantelen dankzij blijvende integratie in onvoorwaardelijke beleving.

⁷ Het ego dat zich levenslang probeert te gedragen als een coherente identiteit met verleden, heden en toekomst, is in werkelijkheid het samenspel van drie verschillende, synchroon functionerende geestesstromen die elkaar vinden dankzij hun magnetische werking of beter, dankzij de verwantschap van hun karmische segmenten.

Op identiteitsniveau, gezien vanuit ons totaalbestaan en niet vanuit onze mechanische brein-identiteit, werkt onze geest in flarden beleving, enigszins vergelijkbaar met het droommechanisme. Die flarden zijn sliertenspul van bewustzijn: mijn snelle wisselen van verleden-, heden- en toekomstbelevingen betekent in werkelijkheid een even snel wisselen van geestesstroom (sliert). Uit veelsoortig karmisch sliertenspul laten we ons condensereren tot een drievoudige, energetische vlok die uiteindelijk klontert tot een enkelvoudig, fysiek personage.

Dat wij in één bestaan simultaan meerdere geestesstromen belichamen is af te leiden uit het onverenigbare karakter van oorzaak en gevolg: beide elementen kunnen niet gelijktijdig optreden. Mijn huidige fysieke bestaan belichaamt het gevolgensegment van een voorgaand bestaan, terwijl ik tegelijkertijd in een andere sliert behoefte projecteer naar een te verwachten toekomst, en in een nóg andere sliert een momenteel lijdensverhaal beleef.

Drie verschillende segmenten van drie verschillende slierten (geestesstromen) zijn vereist om een organisch geheel te vormen met het identiteitspotentieel van een vlok (adem) of klontert (lichaam).

Ontelbare karmische slierten bewegen voortdurend in een drievoudige (of twaalfvoudige, zo je wilt) stuwring, waarbij in elke sliert elk moment één van de drie segmenten actief is. In de ene stroom is bijvoorbeeld het segment *karma* actief, in de andere *duhkha* en in de derde *klesha*. Zodra drie verschillende actieve segmenten elkaar vinden genereren zij een tijdelijke identiteit, een ik-vlok of -klontert.

Wij zijn in staat ons van dit hele maakbaarheidsverhaal bewust te worden omdat alle karmische spoeling en gisting deel uitmaakt van ruimtelijk hartsbewustzijn (*tathata*, zodanigheid), onze ware aard waarin alle dualistische onderscheid van lichaam en geest of karma en dharma is opgelost in één beleving.

Meer uitleg en details zijn te vinden bijvoorbeeld in het onderricht van Nagarjuna (2e eeuw n.C.), grondlegger van de madhyamikaschool en stamhouder in de zentraditie. Bruikbare toelichting geeft Nagarjuna's 'Brief aan een vriend', mooi vertaald door Artemis Engle in: Lobsang Tharchin: Nagarjuna's Letter; Nagarjuna's 'Letter to a Friend', with a Commentary by the Venerable Rendawa. Dharamsala 1979 (een pdf vind je op <https://bit.ly/3u8IMoT>).